

Чубик Ю.І. (Київ)

**ПОВСЯКДЕННІСТЬ
ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА
УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(на прикладі вбрання волинської шляхти
XVI – першої половини XVII ст.)**

У статті вперше в українській історіографії на основі документального матеріалу актових книг городських і земських судів Волині досліджено фрагменти нижнього та верхнього одягу волинської шляхти XVI – I половини XVII ст. Представлені деякі відмінності одягу шляхетської верхівки та дрібної шляхти.

В історії повсякденності одяг і система соціальних знаків, пов'язаних з ним, розглядаються як одна з постійно існуючих у рамках матеріальної культури людства структур, через зміни якої виразно простежуються зміни в суспільстві. Одяг повсякчас виступав своєрідною візитною карткою свого носія, зовнішнім виявом його добробуту, станової та професійної належності.

Стосовно того, яке значення відігравав одяг, зовнішність, мода загалом у житті волинської шляхти XVI – I пол. XVII ст., особливо тоді, коли вона стає правлячою верствою, то слід згадати, очевидно, універсальне для всіх часів твердження Ф. Броделя про те, що «ніколи ніхто не міг нічого вдягти з бажанням піднятися вище по суспільній драбині, або з прагненням носити одяг, який був на Заході ознакою такого просування»¹.

Питання культури повсякденності у вітчизняній науці все ще залишаються на маргінесі історичних та українознавчих досліджень. Культура зводиться здебільшого до освіти, мистецтва, штучно відривається від інших сфер розвитку суспільства як цілісності. Для висвітлення проблем повсякденності необхідно залучати в українознавчих дослідженнях принцип історичного антропологізму. Дуже важливо усвідомити особливості тієї доби, у якій були створені джерела, специфіку мови їх творців, культуру і світогляд тогочасних людей. В іншому випадку є небезпека модернізації минулого, його осучаснення, змішування культурних цінностей минулого й сьогодення. Ті українознавці, які засвоїли методику джерелознавчої критики джерел, можуть здобути з них не тільки відкриту інформацію про ті чи інші події та їхніх учасників, а й приховані відомості про те, якими були їхні погляди, характер, уподобання, настрої, симпатії, і вже на цій основі можна конструювати суспільний портрет тогочасної людини, її матеріальне й духовне життя².

У науковій літературі зазначалося, що феноменом феодального європейського суспільства було сформування протягом віків трьох напрямів культури: елітарної рицарсько-шляхетської, міщанської і селянської. Й. Буршта вважає, що цей процес знайшов свій вияв також у формуванні трьох відмінних типів одягу середньовічного суспільства: шляхетського, міщанського і селянського, що було зовнішнім виразом і символом різних систем станово-класових вартостей³.

¹ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. – К., 1995. – Т. 1. – С. 262.

² Калакура Я.С. Історичні засади українознавства. – К., 2007. – С. 46-47.

³ Цит. за: Ворончук І.О. Спільні риси і шляхи розвитку одягу українських і польських селян у XVI – XVII столітті (методологічні та методичні засади і підходи) // Acta Polono-Ruthenica I. – Olsztyn, 1996. – S. 402.

У вітчизняній науці можна назвати лише декілька **праць**, які побіжно торкаються проблем української повсякденності. Однією з них є праця М. Білан та Г. Стельмащук «Український стрій». У цій праці показано шлях формування і побутування українського народного одягу від стародавньої доби до кінця ХХ століття. У книзі подається характеристика одягу українців XV – XVIII ст. як у містах, так і в селах під назвою «Ноша воїнів і мирних трударів». Тут зроблено аналіз селянського чоловічого вбрання XV – XVIII ст., козацького строю та строю козацької старшини, українського жіночого одягу XV – XVIII ст.¹ Однак ця робота написана в основному на матеріалах образотворчого мистецтва, а документальний матеріал використано не було.

Цю ж проблему продовжує розглядати Г. Стельмащук у праці «Давнє вбрання на Волині»². Книга присвячена розвитку вбрання на Волині в часовому розрізі від ранньослов'янської доби до початку ХХ ст. В цій роботі авторка широко використала образотворчі матеріали, а саме: портретний живопис, де зображено одяг волинської еліти, але зовсім не використала документальних матеріалів, в т.ч. й опублікованих³. В той же час актові книги гродських і земських судів в XV – XVIII ст. дають можливість вивчати соціально-культурний організм тогочасного суспільства з середини, очима його діючих осіб та сучасників.

Одяг волинських селян XVI – XVII ст. за матеріалами актових книг гродських і земських судів розглядала І. Ворончук у статті «Спільні риси і шляхи розвитку одягу українських і польських селян у XVI – XVII столітті (методологічні та методичні засади і підходи)»⁴. Але питання шляхетського одягу XVI – XVII ст. на документальному матеріалі взагалі не розглядалося. Тож це повідомлення є спробою дослідити деякі фрагменти вбрання волинської шляхти з тим, щоб, виходячи із її смаків, станових уподобань, ціннісних орієнтирів, проаналізувати ту повсякденність, що їх оточувала.

Велику інформативність з історії шляхетського одягу волинського регіону подають різноманітні скарги шляхтичів, оповідання та свідчення возних про шляхетські напади та пограбування маєтків, що містяться у величезній кількості в актових книгах гродських і земських судів XVI – XVII ст. У них подається перелік пограбованого шляхетського майна, в тому числі й одягу, що був важливим елементом добробуту та заможності, зазначаються назви різних його видів, тканин, оздоблення і навіть його вартість. Потрібно зазначити, що це непоодинокі повідомлення, а інформація масового характеру. Одяг вважався однією з найбільших коштовностей, яка передавалася у спадок, заповідалася у тестах синам, дочкам, онукам, племінникам тощо.

В актових книгах трапляються види нижнього і верхнього шляхетського одягу. Зокрема, серед нижнього одягу найчастіше згадуються кошулі⁵. Наприклад, у скарзі княгині Ганни Масальської на свого зятя Костянтина Єловича Малинського про напад на її маєток Тучинський 20 серпня 1575 р. вона перелічує серед пограбованого майна кошулі як нижній спідній одяг. Цікавими моментами скарги є детальний опис вигляду цих речей: *«кошулка золотая с перлы урянскими, другая кошулка по тканицах венацких перлы и шлягом сажона, в дому роблена, третья кошулка по везеню чорном едабом сажона с перлы, з шлягом и з золотом дротованым, кошулка и чепец тканиц венецких на пол золото з сребром дротоватое петнадцать коп грошей литовских, петнадцать кошулек*

¹ Білан М.С., Стельмащук Г.Г. Український стрій. – Львів, 2000. – С. 7.

² Стельмащук Г.Г. Давнє вбрання на Волині. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – С. 5.

³ Життя князя Андрея Михайловича Курбського в Литві і на Волині. – К., 1849. – Т. 1-2.

⁴ Ворончук І.О. Спільні риси і шляхи розвитку одягу українських і польських селян у XVI – XVII столітті (методологічні та методичні засади і підходи) // Acta Polono-Ruthenica I. – Olsztyn, 1996. – S. 401-407.

⁵ Слово кошуля виникло з лат. Козуля – нижній спідній одяг. Переяславський літопис (1214-1219) зазначає, що дехто, за римським зразком, починає носити кошулі замість срачиць (давня назва сорочки): *«Латина безстудіє възміє от худых римлян, а не от витязей. Начаша пристоати собе кошулю, а не срачици и межиножние показивати и короткополиє носити»*.

моих флянских, кошулек коленских десеть»¹. В цьому ж документі є згадки і про дитячі кошульки. Ганна Масальська серед пограбованого майна перелічує і кошульки свого онука: «кошул пять, которые есми робила внуку своему Михайлу Семашку из золотом, ему ж кошул коленских шесть из едабом и з бело»². Зокрема, у скарзі заславського намісника Василя Копотя на урядника Прокопа Мервицького про напад на його маєток 27 липня 1575 р. йдеться про те, що він пограбував майно, в тому числі: «кошул музских коленских, шолком шитых шесть, кошул музских кужолных десять, кошулек женских коленских, шолком шитых десять, кошул кужолных долгих женских петнадцать»³. В іншій скарзі шляхтича Мартина Висоцького на волинського каштеляна Михайла Мишку Варковського про напад 9 лютого 1576 р. на маєток, який він орендував у Миколая Холоневського також є згадки про різні види пограбованих кошуль: «кошулька золотая, кошулок суполных, шолком шитых шесть, кошул коленских без шолку пять, кошул ткацких простых семь, а кошуль пани Мартиновое Высоцкое коленских две, одна с чорным шолком, а другая с чирвоным, кошулек коленских простых пять, кошуль долгих ткацких простых чотыри, кошуль долгих женских домовое работы семь»⁴. Як бачимо, тогочасні шляхетські кошульки виготовлялися з імпортованих тканин і оздоблювалися золотом, сріблом та перлами. У вищезгаданій скарзі говориться про те, що частина шляхетських кошульок виготовлялася з італійських та німецьких тканин, а прикрашалися вони іранськими перлами, що свідчить про тісні торговельні зв'язки Волинського регіону з країнами Заходу і Сходу. Спідній одяг князів великозаможної та малозаможної шляхти не відрізнявся за своїми формами, але відрізнявся видами тканин, оздобленням і їх вартістю. Наприклад, князівські кошулі коштували 80 злотих польських, від 15 до 70 коп грошей литовських, тоді як кошульки дрібної шляхти коштували 2 злотих польських, від 2 до 20 грошей.

Актіві книги містять численні згадки про сукню, як широкополе вбрання на підкладці. Г. Стельмащук зазначає про те, що трапляються сукні як чоловічі, так і жіночі. Зокрема, у зазначеній вже скарзі княгині Ганни Масальської на зятя Костянтина Єловича Малинського про пограбування її маєтку, вона перелічує серед пограбованого майна також і сукні: «сукню фаилондышу чорного з оксамитом, которая мя коштова коп дванадцать, сукню девоцкую люнскую з оксамитом, которая коштовала коп чотыри, сукон девоцких люнских зеленых з оксамитом чорным семь»⁵. Скарга Костянтина Єловича Малинського про те, що під час його відсутності Олександр Семашко (зведений брат княгині Марії Масальської), захопивши силою Тучинський замок, викрав дружину скаржника і тримає її у себе під суворим арештом 21 лютого 1573 р. повідомляє про різноманітні види суконь. В переліку пограбованого посагу княгині Масальської згадуються: «суконь файлундышовых пять: одна сукна червоного, оксамитом чорным брамованая, которая дей коштовала дванадцать коп грошей литовских; другая – сукна брунатного, з брамами оксамиту чорного ж, которая дей коштовала дванадцать же коп грошей литовских; третья – сукна чорного, з брамами оксамитными чорными ж, которая дей теж коштовала дванадцать коп грошей литовских; четвертая дей сукна чорного ж, з брамами оксамиту чорного ж, которая дей также коштовала дванадцать коп грошей литовских; пятая дей сукна брунатного, без брамов, которая дей коштовала осмь коп грошей литовских»⁶. Згадки про сукні, що належали дрібній шляхті, містяться у скарзі землянина Андрія Добринського на панів Дем'яна та Федора Романовичів Гулевичів,

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІА України), ф. 25, оп. 1, спр. 16, арк. 126-131.

² Там само.

³ Там само, спр. 15, арк. 341зв.-348.

⁴ Там само, спр. 16, арк. 28 зв.-30зв.

⁵ Там само, арк. 126-131.

⁶ Архив Юго-Западной России. – К., 1909. – Ч. 8. – Т. 3. – С. 245.

про напад на його маєток і пограбування 10 жовтня 1576 р. У переліку пограбованого майна йдеться про: «сукню льонскую чирвоную жоноцкую, другую сукню жоноцкую синюю швебединскую, сукню жоноцкую льонскую синюю новосправленую»¹. У скарзі заславського намісника Василя Копотя на урядника Прокопа Мервицького про напад на його маєток йдеться про: «сукню влоскую бурнатную женскую з оксамитом, сукню утерфину зеленого женскую з оксамитом, сукню льонскую чирвоную з оксамитом, сукню на ябенками подшитую»².

У працях Г. Стельмашук немає ніякої інформації про літник. Тоді як у документальних матеріалах, навпаки, містяться численні згадки про цей тип одягу. Літник виступає в джерелах як верхній накладний одяг, що одягався поверх сукні, довжиною до п'ят, розширений донизу, з дуже широкими колоподібними рукавами³. Наприклад, у скарзі Кирила Зубцовського на Андрія Фирлея про вибиття його з маєтку Біліна та розбої і пограбування 30 червня 1590 р. серед забораних речей згадується: «летник черного узористого бархату, стоил семдесят пять золотых, другой летник гладкого черного бархату, стоил шестьдесят шесть золотых, летник зеленый адамашковый с бархатною каймою, стоил тридцать два злата»⁴. В іншій скарзі землянина Романа Олехновича Козинського на урядника луцького войського Івана Чаплича Шпановського про розбої і грабунки від 4 квітня 1576 р. повідомляється про літники. Серед забраного майна пана Козинського згадується: «летник адамашковый белый с тремя брамами, который кошовал двадцать коп грошей литовских, летник мухояровый брунатный, который кошовал пять коп грошей литовских»⁵. Зазначена вище скарга Мартина Висоцького на Михайла Мишку Варковського про напад на його маєток теж повідомляє про: «летник мухояровый чорный из италтиком оксамитным, кошовал коп чотыри грошей литовских»⁶. Як бачимо, літники заможної шляхти коштували набагато дорожче, ніж дрібної.

Верхній одяг шляхти в актових книгах представлений досить значним асортиментом. Зокрема, часто в документах трапляються такі види верхнього одягу: кожух, жупан, шуба, кунтуш, делія, сукман, опанча, кирея, ермяк тощо. Найчастіше в документальних матеріалах серед різновидів верхнього шляхетського одягу фігурують жупан і шуба. Наприклад, у скарзі, поданій Анастасією Вороновецькою на князя Курбського про утримання її в ув'язненні і про конфіскацію майна 21 жовтня 1582 р., повідомляється про: «жупан бархный черный с серебряными позолоченными пуговицами, жупан бархатный малиновый с серебряными пуговицами»⁷. У наведеній скарзі Кирила Зубцовського на Андрія Фирлея також говориться про: «жупан зеленой адамашки, подшитый двойною темносинею китайкою, стоил тридцать четыре злата, жупан английского бурого сукна, подшитый ситцем, стоил шестнадцать золотых польских»⁸. У скарзі заславського намісника Василя Копотя на урядника Прокопа Мервицького йдеться про: «жупан муравский шарый, жупан влоский зеленый с пуговицами, жупан швебединский синий, жупан каразие белее з строкою и з шнурами синими, жупан утерфину бурнатного, жупан мухояру гвоздикового з кнубликами сребраными позлотистыми, жупан льонский блакитный з строкою и з шнурами»⁹. У справі про вбивство слуги князя Курбського москвитянина Івана Івановича Келемета від 3 травня 1572 р. серед пограбованого майна згадується: «жупан рытого красного бархата с серебряными позолоченными пуговицами,

¹ ЦДІА України, ф. 25, оп. 1, спр. 16, арк. 442-444.

² Там само, спр. 15, арк. 341зв.-348.

³ Шевченко Є. Українська народна тканина. – К., 1999. – С. 147.

⁴ Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – Т. 2. – С. 219.

⁵ ЦДІА України, ф. 25, оп. 1, спр. 16, арк. 98зв.-99.

⁶ Там само, арк. 28 зв.-30зв.

⁷ Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – Т. 2. – С. 129.

⁸ Там само. – С. 218.

⁹ ЦДІА України, ф. 25, оп. 1, спр. 15, арк. 341зв.-348.

жупан красного голландского сукна с серебряными позолоченными пуговицами»¹. З наведеного документального матеріалу видно, що жупан використовувався шляхтою як повсякденний одяг, а не святковий, як про це пише Г. Стельмашук².

Поряд з жупаном в актових книгах містяться також згадки про жупицю. Жупиця – верхній жіночий одяг, відрізнялася від жупана тим, що була набагато легшою. В численних скаргах знаходимо жупиці різних видів: «жупица швебединская, жупица адамашки шарое, жупица синяя люнская»³.

Тестамент Гаврила Бокія Печихвостського 18 червня 1577 р. містить важливі згадки про шуби. Серед одягу, який він передає своїм синам Пилипові та Андріянові, перелічуються: «шуба оксамитная чорная соболями подшитая, шуба китайчаная гвоздикова горностаями подшита, шубка куняя сукном шарым крытая, шубка куняя голая, шубка голая белок подолских»⁴. У наведеній скарзі заславського намісника Василя Копотя на урядника Прокопа Мервицького йдеться про: «шубку кроликовую крытую сукном мышинским, шубку кроликовую сукном швебединским крытую, шубку кроликовую поволочоную сукном люнским синим, шубку лисюю чемлетом чорным крытую, шубку кроликовую сукном мышинским шарым крытую, шубку белинюю голу»⁵. Наприклад, у скарзі княгині Ганни Масальської на зятя Костянтина Єловича Малинського вона перелічує серед пограбованого майна шуби як верхній одяг: «шубка атласу чорного, куницами подшитая, которая мя коштовала коп двадцать три, шубка файлюндышу чорного, куницами подшита, которая ми коштовала коп семнадцать, две шубки голые чорных белок, за которые-м дала коп десять, шубка завьиков лисих голая, за которую-м дала коп дванадцать, шубка бобровая голая, за которую-м дала коп осемь, шубка кроликовая, сукном мышинским крытая»⁶. Наведена вище скарга Костянтина Єловича Малинського на Олександра Семашка повідомляє про шуби різних видів. В переліку пограбованого посагу княгині Масальської згадуються: «шат дей одегалных шестеро: напервей шубка куняя, оксамитом чорным крытая, которая дей коштовала сорок коп грошей литовских; другая дей шубка куняя ж, оксамитом брунатным рытым крытая, которая дей коштовала сорок коп грошей литовских; третья дей куняя ж, адамашкою чорною крытая, которая дей коштовала двадцать пять коп грошей литовских; четвертая дей также куняя, адамашкою брунатною крытая, которая дей коштовала двадцать чотыри копы грошей литовских; шубок лисих две, файлюндышем чорным крытые, которые дей коштовали двадцать коп грошей литовских»⁷. Як бачимо, для оздоблення одягу шляхтичі використовували виключно дорогоцінне хутро куниці, соболя, чорнобурої лисиці тощо.

Набагато рідше в актових документах з верхнього одягу волинської шляхти трапляється делія як верхній одяг у вигляді плаща або довгої хутряної шуби. Це вбрання підбивали дуже дорогим хутром (куниці, соболя, горностая), прикрашали золотими або срібними шнурами. Зазвичай делія коштувала великих грошей і тому її могла купити лише заможна шляхта. Зокрема, тестамент пана Костянтина Спраського 12 червня 1599 р. містить згадки про делію. Серед одягу, який після смерті Костянтина Спраського перейшов його дружині та дітям, перелічуються: «делий две фалюндышовых новых одна бурнатная, а другая чирвоная»⁸. У згаданій вже скарзі землянина Романа Олехновича Козинського на урядника луцького войськового Івана Чаплича Шпановського

¹ Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – Т. 2. – С. 25-26.

² Стельмашук Г.Г. Давнє вбрання на Волині. – Луцьк, 2006. – С. 97.

³ ЦДІА України, ф. 25, оп. 1, спр. 15, арк. 341зв.-348.

⁴ Там само, спр. 17, арк. 407-408 зв.

⁵ Там само, спр. 15, арк. 341зв.-348.

⁶ Там само, спр. 16, арк. 126-131.

⁷ Архив Юго-Западной России. – К., 1909. – Ч. 8. – Т. 3. – С. 245-246.

⁸ ЦДІА України, ф. 26, оп. 1, спр. 13, арк. 824 зв.-825 зв.

повідомляється про делію. Серед забраного майна пана Козинського згадується: «*делея оксамитная чирвоная, китайкою подиштая, которая делея коштовала семь коп грошей литовских*»¹. Скарга урядника Василя Загоровського про збройний напад князя Миколая Збараського на двір Загоровського в с. Суходолах і захоплення його дружини 17 липня 1567 р. повідомляє про делії інших видів, а саме: «*делею златоглавовую, делею шарлатовую*»².

Одяг волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. вирізнявся дорогими різноманітними тканинами. На виготовлення одягу використовували алтабас (гатунок шовкової тканини), бархат, камку (дорога шовкова тканина з кольоровими візерунками, часто ткана золотом або сріблом), китайку, фалендиш (гатунок тонкого англійського або голландського сукна), оксамити, однотонні шовки, тонке німецьке полотно (келенське).

У документах 1587 р. згадуються наступні види сукна: моравське (грубе сукно натурального сірого кольору, виготовлене у Моравії), люнське, тобто лондонське (голубе, червоне, зелене, тонке англійське сукно), каразія (грубе просте сукно), швебединське (виготовлене у м. Свєбодзін, сучасна Польща), утерфин (гатунок тонкого сукна)³. Таким чином, ці приклади свідчать про те, що шляхта зазвичай купувала одяг із гарного сукна і дорогі тканини імпортного виробництва і використовувала його як повсякденне. Але поряд з цим волинська шляхта купувала також і вироби місцевих ремісників. В актових документах знаходимо численні згадки про «ткацьке полотно», «просте сукно», «полотно кужелне та згребне», яке виготовлялося місцевими майстрами. А князі могли навіть собі дозволити мати майстрів вдома, котрі виготовляли для них одяг. Про це яскраво свідчить скарга княгині Ганни Масальської на зятя Костянтина Єловича Малинського. В переліку загарбаних речей є: «*брамка (жіноча прикраса, що одягалася на голову) по оксамиту чорном, перлы сажона урянскими с пунталми и з шлягом, в дому роблена, чепцы два шолку чорного плетены, работы домовое, кошулка по тканицах венацких перлы и шлягом сажона, в дому роблена, лиштов золотых до кошулек, дома вышиваных, локот дванадцать*»⁴. Про виготовлення одягу для князівської родини найманими майстрами повідомляє скарга княгині Курбської Марії Юрїївни вродженої Гольшанської про те, що князь Курбський, розлучившись з нею, затримав її рухоме майно 2 серпня 1578 р. Окрім рухомого майна, князь Курбський затримав також невольну челядь княгині, а саме: «*Касюту золотошвею, с двумя дочками, которые так же искусно вышивают золотом, как и их мать; другую золотошвею Огренницу Анну Литовку, с трехлетнею дочкою*»⁵.

Вбрання волинської еліти було не лише з дорогих тканин і розмаїте за кроєм, а й оздоблене золотим мереживом, золотою тасьмою, коштовними пряжками, гудзиками, перлами та дорогоцінним хутром. Оздобленням вбрання підкреслювали і заможність, і походження. Так, у документальному матеріалі про життя князя Андрія Михайловича Курбського знаходимо цікаву інформацію про те, що він носив одяг з «золотими розводами», «золотими шнурами», із «срібними позолоченими гудзиками», і навіть «комір його жупана був прикрашений дорогоцінними перлами»⁶.

Таким чином, документи актових книг набагато детальніше описують тогочасне вбрання волинської еліти, ніж зображальні джерела. З них ми дізнаємося про розмаїтість одягу та тканин, про його крій, оздоблення та техніку виготовлення. Задля того, щоб дослідити вбрання волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. необхідно активно використовувати матеріали актових книг, як незамінне джерело з історії повсякденності.

¹ Там само, спр. 16, арк. 98зв.-99.

² Архив Юго-Западной России. – К., 1909. – Ч. 8. – Т. 3. – С. 150.

³ Торгівля на Україні XIV – середини XVII століття. Волинь і Наддніпрянина. – К., 1990. – С. 211.

⁴ ЦДІА України, ф. 25, оп. 1, спр. 16, арк. 126-131.

⁵ Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – Т. 1. – С. 133.

⁶ Там само. – Т. 2. – С. 26.

Дослідження повсякденного одягу волинської шляхти на сьогодні є актуальною проблемою, оскільки дає можливість переосмислити застарілі класові підходи і стереотипи при вивченні матеріальної культури волинської шляхти. Актові книги гродських і земських судів проливають світло на цю проблему і містять надзвичайно важливий матеріал з історії одягу волинської шляхти XVI – XVII ст.

Словник застарілих малозрозумілих слів

Адамашка – камка, шовкова тканина з двома лицьовими сторонами і кольорами; свою назву отримала від м. Дамаск (Сирія), де вона вперше почала виготовлятися.

Бель – 1) білі нитки; 2) білизна.

Брамка, брам, брамечка – 1) обгортка, кайма, фалбала; так називалася смуга будь-якої тканини, якою обкладали сукню або її краї; 2) візерункова частина головного убору – чепця польських жінок XV – I половини XVI ст., оздоблена перлами або золотом.

Брунатний, бурнатний – темнокоричневий.

Єдваб – шовк, шовкова тканина.

Єрмяк, ермак – довгий верхній халатоподібний одяг вільного крою.

Жупан – верхня плечова одіж, кроєм подібна до свити, характерною ознакою якої є відкидні рукави.

Кирея – стародавній чоловічий плащ, різновид верхнього парчевого, сукняного одягу, підбитого дорогим хутром; накидали на спину і скріплювали на шиї аграфою або зав'язували золотими шнурками, які закінчувалися золотими китицями.

Книблики – різновиди гудзиків.

Кошуля – сорочка.

Кужель – ляне полотно; кужельний, тобто зроблений з тонкого ляного полотна; зустрічається також конопляний кужіль.

Кунтуш – верхній чоловічий одяг; кунтуші виготовляли суконні, оксамитні, шовкові, які носили з поясом і без пояса й іноді одягали на один тільки рукав; рукава в нього були з розрізами, їх закидали на плечі.

Лиштва – смуга тканини, яка використовувалася для обшивання одягу або білизни.

Мишенський – мейсенський, виготовлений у м. Мейсен (сучасна Німеччина).

Мухояр – гатунок бавовняної тканини, перетканої шовком або шерстю.

Опанча, спанча, япанча – 1) широкий і довгий верхній одяг без рукавів; 2) плащ без рукавів розкішний – з дорогої тканини на хутрі або без нього.

Понтал, пунтал – коштовна прикраса з дорогоцінного каміння, яку носили на шиї, вухах та на сукні.

Сукман – різновид свити, переважно із домотканого сукна.

Уріанський – східний, від латин. Oriens – Схід.

Чемлет – м'яке, легке ворсисте сукно.

In the article for the first time in Ukrainian historiography, based on documentary material from act registers of Volhynia town and land courts, fragments of undergarments and upper garments of the Volhynia gentry of the XVI – first half of the XVII c. are reproduced. Also some differences in clothing of the upper and lower class of the gentry are described.